

BARINMA KÜLTÜRÜ

Cilt-1

Editörler

Doç. Dr. Esra YALDIZ

Doç. Dr. Süheyla BÜYÜKŞAHİN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 189
Barınma Kültürü Cilt-1

Editörler

Doç. Dr. Esra YALDIZ
Doç. Dr. Süheyla BÜYÜKŞAHİN

Grafik & Tasarım

Büşra UYAR
Muhammed Sami TEKİN
Mustafa ALTINTEPE

ISBN

978-625-6960-45-9

E-ISBN

978-625-6960-47-3

BASKI

NEÜ Yayınları
KTB. S.No: 48888

NEÜ YAYINLARI

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları
Yaka Mah. Yeni Meram Cad. Kasım Halife Sok.
No: 11/1 Meram / KONYA
0332 221 0 575 - www.neuyayin.com

Aralık, 2022

❖ *Bu eserin tüm hakları Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları'na aittir. Fotokopi yöntemiyle çoğaltılamaz, kaynak gösterilmedikçe resim, şekil vb'leri kullanılamaz.*

❖ *Kitapta yazılı olan her türlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	iii
UĞUR İBRAHİM ALTAY	
TAKDİM	v
PROF. DR. DİCLE AYDIN	
EDİTÖRLERDEN	vii
DOÇ. DR. ESRA YALDIZ, DOÇ. DR. SÜHEYLÂ BÜYÜKŞAHİN	
I. BÖLÜM	
BİTMEMİŞ BİR ROMANTİK İNŞA: BİR KÜLTÜR EMANETİ OLARAK “TÜRK EVİ” VE ROMANTİK KURULUMUNUN HİSTORİYOGRAFYASI	1
DOÇ. DR. UĞUR TUZTAŞI	
II. BÖLÜM	
GELİBOLU’NUN GELENEKSEL MAHALLELERİ VE KONUTLARI	19
PROF. DR. NEVNİHAL ERDOĞAN	
III. BÖLÜM	
GELENEKSEL TÜRK EVİ MEKÂN ORGANİZASYONUNUN EŞ ZAMANLILIK VE ART ZAMANLILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	37
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM BAKIR, KADİR EMRE BAKIR	
IV. BÖLÜM	
KIRSAL MİMARLIK MİRASININ BELGELENMESİ BAĞLAMINDA ŞANLIURFA GERMUŞ KÖYÜ’NÜN MİMARİ ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİNE YÖNELİK ÖNERİLER	51
ÖĞR. GÖR. SÜMEYRA ÇİFTÇİ, PROF. DR. NESLİHAN DALKILIÇ	
V. BÖLÜM	
GELENEKSEL KENT MİRASININ KORUNMASINDA KENT PAYDAŞLARININ ROLLERİ: GÖYNÜK, BOLU	71
ARŞ. GÖR. DR. SEDA SENEM ALPAYKUT BAYRAK	
VI. BÖLÜM	
MODERN EVİN İLKELE KÖKLERİ ÜZERİNE: MODERNİZM’İN ÖNCÜLERİNDE SAFLIK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ	91
DOÇ. DR. YUSUF CİVELEK	
VII. BÖLÜM	
KONUT TARİHİ ÇALIŞMALARINDA İHMAL EDİLMİŞ BİR ALAN: BANKA İKRAMIYE APARTMANLARI	123
DOÇ. DR. Umut ŞUMNU	
VIII. BÖLÜM	
19. YÜZYIL SONU- 20. YÜZYIL BAŞINDA İSTANBUL’DA APARTMAN TİPİ KONUTLARIN GELİŞİMLERİNİN VE NEDENLERİNİN İRDELENMESİ	147
YÜKSEK MİMAR ŞEYMA DUMAN GÜLTEPE	

IX. BÖLÜM	
MERİH KARAASLAN'IN YAMAÇEVLER SİTESİ AÇIK ALANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	
.....	169
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ AYŞENUR MERTER, DOÇ. DR. HİLAL AYCI	
X. BÖLÜM	
KENTLİNİN SOSYAL GEREKSİNİMLERİ BAĞLAMINDA BARINMA VE SOSYAL ADALET	
.....	187
DOÇ. DR. CAN KARAGÜLLE	
XI. BÖLÜM	
MODERN MİMARİ SONRASI ŞİİRLERDE KONUT KAVRAMI	213
ARŞ. GÖR. MÜGE DEVELİER, PROF. DR. AYŞE SAĞSÖZ	
XII. BÖLÜM	
A COMPARISON OF FAMILY-DWELLING INTERRELATIONS BETWEEN "A NEW LIFE STYLE" PROPOSAL DICTATED BY EURO-AMERICAN REALITY SHOWS AND THE CASE OF TURKEY: MODERNIST IDEOLOGY DOES NOT WORK..."	241
PROF. DR. NAFİA GÜL ASATEKİN	
XIII. BÖLÜM	
GÖÇ KÜLTÜR MEKAN TRİYALEKTİĞİNİN KONUT VE YAKIN ÇEVRESİ ÜZERİNDEN OKUNMASI: MUDANYA ÖRNEĞİ	269
DR. ÖĞR. ÜYESİ. SİNEM TAPKI	
XIV. BÖLÜM	
HAREKETİ YAZARKEN MEKÂNİ OKUMAK, KISA BELGESEL FİMLER	299
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZLEM DEMİRKAN	
XV. BÖLÜM	
WHERE THE PAST MEETS THE FUTURE: EXPLORING THE SOCIO-SPATIAL EVOLUTION OF RESIDENTIAL AREAS IN THE MEDINA OF TUNIS	323
PH.D. ST. YASMINE TIRA, PROF. DR. HANDAN TÜRKOĞLU	
XVI. BÖLÜM	
KENTSEL YERLEŞİM MORFOLOJİSİNİN YAPISAL PARAMETRESİNDE KONUTUN KATMANLAŞMA ANALİZİ: YOZGAT KENT PARK ÖRNEĞİ	349
ÖĞR. GÖR. DR. BEGÜM DEMİROĞLU İZGİ, ARŞ. GÖR. ELİF ÖZTÜRK AKSOY, ÖĞR. GÖR. AYŞEGÜL KOÇ ÜNLÜSOY	
XVII. BÖLÜM	
DISCOVERING DWELLING FORMS IN SPANDREL SPACES WITH A PARALLAX VIEW: AN UNDERNEATH OF BRIDGE IN CHINA	369
RES. ASSIST. KÜBRA BIYUK ÖKSÜZ, RES. ASSIST. KÜBRA SAĞLAM	
XVIII. BÖLÜM	
MÜLTECİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİR KONTEYNER TASARIMI	385
DOKTORANT EMİNE TOPAL, DOKTORANT KÜBRA KASAPOĞLU, PROF. DR. OSMAN TUTAL	

XIX. BÖLÜM	
HYGRO-THERMAL ANALYSIS OF THE ORIGINAL STONE BUILDING ENVELOPE IN KAYSERİ (TAVUKCU) NEIGHBORHOOD IN TERMS OF ENERGY CONSERVATION....	405
RES. ASSIST. TUĞBA YILDIZ, PROF. DR. LEYLA TANAÇAN	
XX. BÖLÜM	
KENTSEL DOKULARIN ANALİZİ İÇİN VERİ MADENCİLİĞİ YAKLAŞIMI: AMASYA TARİHİ HATUNİYE MAHALLESİ ÖRNEĞİ.....	423
DR. ÖĞR. ÜYESİ PINAR ÇALIŞIR ADEM, PROF. DR. GÜLEN ÇAĞDAŞ	
XXI. BÖLÜM	
AHŞABIN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ VE MEKÂNLARA ETKİSİ.....	445
MİMAR ZEYNEP DUMANGÖZ, DR. ÖĞR. ÜYESİ TERANE MEHEMMEDOVA BURNAK	
XXII. BÖLÜM	
SOLUTIONS FOR THE FUTURE: CONSTRUCTS FOR THE LIFE ON MARS.....	463
ASSIST. PROF. ÖZLEM MUMCU UÇAR, RES. ASSIST. SEMA TAŞTAN	
XXIII. BÖLÜM	
3 BOYUTLU YAZICI TEKNOLOJİLERİNDE KONUT FONKSİYONU: BİBLİYOMETRİK ANALİZ.....	497
ARŞ. GÖR. SEMAHAT MERVE TOP, ARŞ. GÖR. ÇAĞATAY TAKVA, DOÇ. DR. ZEYNEP YEŞİM İLERİSOY	
XXIV. BÖLÜM	
DEPREM YÖNETMELİĞİNDE DÜZENSİZLİK OLARAK TANIMLANAN DURUMLARIN VE MİMARİ TASARIM HATALARININ BİR KONUT YAPISI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ..	515
100/2000 YÖK BURSİYERİ RABİA SAFA ÖZEN, PROF. DR. SERRA ZERRİN KORKMAZ, İNŞAAT MÜHENDİSİ EMİRHAN AYDIN	
XXV. BÖLÜM	
HABITABILITY IN TEMPORARY DISASTER SHELTERS.....	535
B. A. SEDA TOSUN, ASSIST. PROF. (PHD) FERAY MADEN	
XXVI. BÖLÜM	
THE BALCONY USAGE EXPERIENCES OF THE ELDERLY LIVING IN ANTALYA IN COVID-19 PANDEMIC	557
AYŞAN İLGİN POLAT, ASSOC. PROF. ŞEBNEM ERTAŞ BEŞİR	
XXVII. BÖLÜM	
PANDEMİ SÜRECİNDE KONUTTA ÇALIŞMA ORTAMLARI VE MEKÂNSAL MAHREMİYET: İÇ MİMARLIK ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA	577
DR. ÖĞR. ÜYESİ MİNE SUNGUR, PROF. DR. DICLE AYDIN	

III. BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK EVİ MEKÂN ORGANİZASYONUNUN EŞ ZAMANLILIK VE ART ZAMANLILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim BAKIR

Akdeniz Üniversitesi
0000-0001-8493-5345

Kadir Emre BAKIR

Antalya Bilim Üniversitesi
0000-0003-2262-4423

Özet: Anadolu kültürü çevresinde gelişen geleneksel Türk evinin orijini ve tarihi süreçteki gelişimi ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmakta ve tartışmalara konu olmaktadır. Bu konuyu araştıran kaynaklardan bazıları Türk evinin varlığını ortaya koymakta, orijini ve tarihi süreçteki gelişimi hakkında bilgi içermemektedir. Bir kısım araştırmalar ise Türk evinin orijinini açıklarken günümüze kadarki gelişim sürecini yeterince açıklamamaktadır. Bu alandaki çalışmalarda üç farklı yaklaşım izlenmektedir; birinci yaklaşımda Türk evinin Anadolu kadim kültüründen ortaya çıktığı, ikinci yaklaşımda Orta Asya ve Anadolu konut geleneklerinin etkisiyle geliştiği, son yaklaşımda ise Orta Asya kökenli olup Anadolu’da geliştiği yönündedir. Bu çalışmayla literatürde farklı kaynaklarca ifade edilen mekân organizasyonu (ortak plan şemaları) esas alınarak Türk evinin tarih içindeki ulaşılabilen en eski örneklerinden yola çıkılarak günümüze doğru zaman ve mekân içerisinde aynı zamanda (eş zamanlılık) veya farklı zamanlarda (art zamanlılık) ortaya çıkan benzer mekân organizasyonları üzerinden bir değerlendirme denemesi yapılmaktadır. Böylelikle Türk evinin orijini ve tarihsel süreç içindeki gelişimine ışık tutularak bu alandaki tartışmalara katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda Orta Asya, Anadolu’ya geçiş süreci ve Anadolu’daki Türk konut kültürü günümüze kadarki süreçte izlenmiştir. Kapalı, yarı açık ve açık mekanlardan oluşan dış sofalı plan şemasının “art zamanda” (MÖ 2.yy) var olduğu ve günümüzde (eş zamanda) özellikle kırsal bölgelerde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Diğer plan şemaları bu açıklıkta izlenemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk Evi, Mekân organizasyonu, Art zamanlılık, Eş zamanlılık

1. GİRİŞ

Anadolu kültür çevresinde gelişen geleneksel Türk Evi'nin orijini ve tarihi süreçteki gelişimi ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmakta ve tartışmalara konu olmaktadır. Konuyu araştıran kaynaklardan bazıları Türk evinin varlığını ortaya koymakta, orijini ve tarihi süreçteki gelişimi hakkında yeterli bilgi içermemektedir. Bu çalışmalardan ilki Sedad Hakkı Eldem'in Türk Evi Plan Tipleri'dir (Eldem, 1954).

Eldem (1954)'in çalışmasında; Türk Evi konusunun ilk defa ele alındığı, Türk evi plan tiplerinin sınıflandırılması ile yetinildiği, mimari ve inşai kısımların ele alınmadığı, bunların ayrı birer araştırma olduğu, planların yaklaşık 400 senelik bir dönemi kapsadığı, örneklerin herhangi bir topografik veya kronolojik sıra gözetilmeden sadece planların karakteristikleri göz önünde tutularak sıralandığı, planların kendi başlarına dile gelmeleri istendiği, Türk evinin Osmanlı Devleti sınırları içinde, Rumeli ve Anadolu bölgelerinde yerleşmiş, gelişmiş ve 500 yıl kadar tutunmuş; kendi özellikleri ile ortaya çıkmış bir ev tipi olduğu ve 1950'lerden sonra da hızla yok olduğu belirtilmektedir.

Bir kısım araştırmalar ise Türk evinin orijinini açıklarken günümüze kadarki gelişim sürecini yeterince açıklamamaktadır. Bu alandaki çalışmalarda farklı yaklaşımlar izlenmektedir; birinci yaklaşımda Türk Evinin Anadolu kadim kültüründen ortaya çıktığı ve geliştiği (Arel, 1982; Erdim, 1981); ikinci yaklaşımda Orta Asya ve Anadolu konut geleneklerinin etkisiyle geliştiği (Bektaş, 2014; Erüzün, 1989; Kuban, 1995; Küçükerman, 1991) ifade edilmektedir. Bu çalışmayla literatürde farklı kaynaklarca ifade edilen mekân organizasyonu (ortak plan şemaları) esas alınarak Türk Evinin tarih içindeki ulaşılabilen en eski örneklerinden yola çıkılarak günümüze doğru zaman ve mekân içerisinde aynı zamanlarda (eş zamanlılık) veya farklı zamanlarda (art zamanlılık) ortaya çıkan benzer mekân organizasyonları üzerinden bir değerlendirme denemesi yapılacaktır. Böylelikle Türk evinin orijini ve tarihsel süreç içindeki gelişimine ışık tutularak bu alandaki tartışmalara katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda Orta Asya, Anadolu'ya geçiş süreci ve Anadolu'daki Türk konut kültürü günümüze kadarki süreçte izlenecektir.

2. YÖNTEM

Evler bir toplumun maddi ve manevi değerlerini bünyesinde barındıran maddi kültür varlıklarıdır (Güvenç, 1979). O toplumun doğa ile ilişkilerini, malzeme kullanım yaklaşımını, mekân kurma alışkanlıkları olan maddi değerler yanında dil, gelenek-görenek, inanç gibi manevi değerlerinin izlerini de bu maddi kültür varlığına sindirirler. Bu haliyle evler bir toplumun maddi ve manevi kültür değerlerini bünyelerinde barındırırlar. Öte yandan bu kültürel öge toplumun iç dinamikleri yanında dış

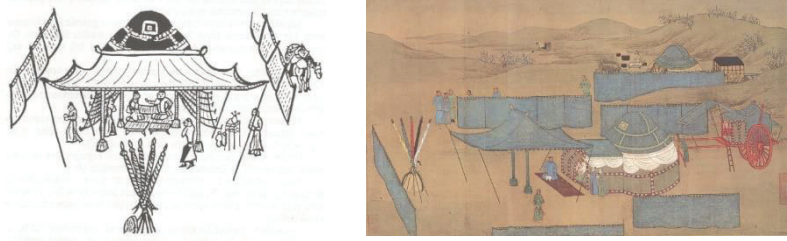
etkilerden de etkilenerken zamanla değişikliğe uğraması beklenen bir durumdur. Bu nedenle çalışmada mekân kurgulama alışkanlıklarının (mekân organizasyonu) tarihi süreçteki yolculuğunu dilbilim alanında yaygın olarak kullanılan “art zamanlılık ve eş zamanlılık” kavramlarından yararlanarak açıklanmaya çalışılacaktır. Vardar (2007) artsürem kavramını “süre içinde dil olgularının evrimi” olarak ifade ederken eşsürem kavramını ise “süre içinde geçirdiği evrimden, artsüremden bağımsız olarak, sürenin belli bir nokta ya da kesiti içindeki işleyişi açısından ele alınan dil durumu” şeklinde tanımlamaktadır. Korkmaz (1992) eş zamanlılık ve art zamanlılık kavramlarını anlam bilimi çerçevesinde ele almaktadır. Dilin belirli bir zaman dilimindeki durumunu tarihi değişme ve gelişmelere girmeden inceleyen anlam bilimi dalına eş zamanlı anlam bilimi denilmektedir. Art zamanlı anlam bilimi, dilin anlamla ilgili olaylarının tarihi değişme ve gelişme süreci içinde incelendiği anlam bilimi dalı olarak ifade edilmektedir (Korkmaz, 1992).

Bu çalışmada plan şeması mekân organizasyonunun somutlaşmış karşılığı olarak ele alınmış ve plan şemasının bir dil ögesi olarak, geçmişte (art zamanlılık) ve günümüzde (eş zamanlılık) geçirmiş olduğu değişim/dönüşümleri ifade etmektedir.

3. BULGULAR

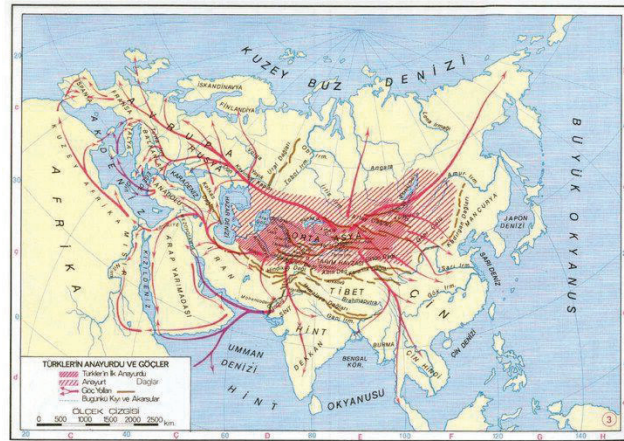
3.1. Türklere Ait Bilinen En Eski Konutlar, Orta Asya Konutları ve Plan Şemaları

Türklere ait en eski konut ve plan şeması kesin olarak bilinmemektedir. Orta Asya'da savaşlar ve mücadeleler nedeniyle göçebe yaşama biçimini yeğledikleri bilinmekle birlikte belgelere göre Göktürkler (552- 744) gibi Doğu Türklerinin kışlamak, kimi zaman da başkent gibi bir yönetim birimi ya da bir alışveriş merkezi oluşturmak amacıyla yerleşmeler kurdukları da bilinmektedir. Ötüken, Karakorum gibi kentler böyle yerleşmelerdir (Alsaç, 1993). Toplumun savaşlar karşısında varlığını sürdürebilmesi için gerektiğinde taşınır malları ile geri çekilerek göçer, gerektiğinde ekim-dikim için yerleşik duruma gelerek ikili bir yaşam biçimi sürdürdükleri bilinmektedir. M.Ö. 2. yy'a tarihlenen Hun Türklerine ait çadır Çin resimlerinde tasvir edilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. M.Ö. 2 yy'a tarihlenen Hun Türkleri'ne ait kapalı, yarı açık ve açık mekân kurgusuna sahip çadır (Ögel, 1985; Rorex ve Fong, 1974; Tanyeli, 1996; Tanyeli, 1999)

Türklerin kuraklık ve savaşlar nedeniyle Batıya doğru uzun yıllar süren bir göç hareketi gerçekleştirdikleri bilinmektedir (Şekil 2). Bu hareketliliğin, toplumun dinamik yapısını korumak ve savaşçı özelliklerini canlı tutmak için Osmanlı'nın Duraklama devrine kadar, Tonyukuk, Gazneli Mahmut, Osman Gazi, Atatürk gibi bir kısım yöneticilerce teşvik edilmiştir.

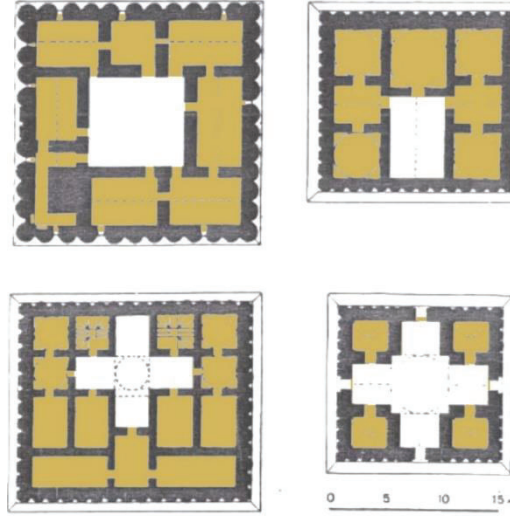

Şekil 2. Türklerin Orta Asya'daki yaşam alanları ve göçleri (Boria, 2013)

3.2. Selçuklulara Ait Konutlar ve Plan Şemaları

Batı Türklerinin daha çok kentsel yaşamı benimsedikleri, Türkistan, Maveraünnehir gibi bölgelerde yaşayan boyların kentleştikleri ve kentlerine "balık" adını verdikleri de bilinmektedir. 13. yy. başında Moğolların batıya yönelmelerinden Türkistan, İran, Mezopotamya ve Anadolu olmak üzere bütün Yakın Doğu ülkeleri etkilemiştir. Kentlerin bir kısmı yıkıldığı için içinde yaşayanların başka yerlere göçü ile çadırılı/hareketli yaşam devam etmiştir. Büyük Selçuklular döneminde

(1037- 1157) Türkistan, Maveraünnehir gibi bölgelerde yaşayan bir kısım boyların da kentleşerek kerpiçten “orta mekanlı evler” inşa ettikleri bilinmektedir (Şekil 3) (Cezar, 1977).

Şekil 3. Büyük Selçuklular döneminde Maveraünnehir bölgesinde orta mekânlı evler (Cezar, 1977)

3.3. Anadolu Selçuklularına Ait Konutlar ve Plan Şemaları

Orta Asya'dan başlayan ve uzun süren yolculuk sonucunda Anadolu'ya ulaşan Türkler Anadolu Selçukluları döneminde kentlere ve çeperleri ile sınır bölgelerine yerleşmiş/ yerleştirilmişlerdir. Konar-göçer yaşam biçimlerinin bu dönemde de sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemde kapalı, açık ve uç kentleri olmak üzere üç yerleşme türü oluşmuştur. Sınırlardaki uç kentleri yerleşik – göçebe ikilemini barındıran yarı Türkleşmiş, parçalı kentlerdir. Türkistan ve İran'dan gelen kentli göçmenlerin kentlere; göçebe boyların ise sınır bölgelerine çadırlarla yerleştirilmişlerdir. Simgesel nedenlerle de olsa Anadolu Selçuklu sultanlarının çadır kullanmaları da bunun bir belirtisi olduğu değerlendirilmektedir. Anadolu Selçukluları döneminde (11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar süren dönem) Anadolu kentlerinin Türkleştiği dönem olmuştur. Türkler önceleri mevcut yerleşmelerin çevresinde, kendi kurdukları kırsal nitelikteki yerleşme birimlerinde oturmuşlardır (Alsaç, 1993). Bu dönemde Orta Asya'dan bildikleri taşınabilir evlerinde (topak evler/keçe çadırlar, arabalı evler) barınıyorlardı (Öcal, 1987). O dönemin konut plan şemalarına ilişkin kesin veriler olmasa da Orta Asya step yaşam biçiminin Anadolu'nun benzer coğrafi koşulları olan iç kesimlerinde son zamanlara kadar süren yaşam biçimi ve “Topak Ev”lerinden bunu takip etmek olasıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan Topak Evler, Niğde (Powell, 1985a; Powell, 1985b)

3.4. Osmanlılara Ait Konutlar ve Plan Şeması

Selçuklulardan başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarını da içine alan süreçte kimi değişmelerle de olsa günümüze kadar gelen Osmanlı- Türk- İslam kentleri ortaya çıkmıştır. Osmanlıda başından beri yönetimin en önemli politikalarından biri göçbeleri yerleşik duruma getirmektir. Bu boylar Anadolu ve Rumeli toprakları üstünde yerleştirilmiştir. Rumeli'ye yerleştirilenler Evlad-ı Fatihan olarak anılmaktadır. Yerleştirme faaliyetleri özendirilmiş, bazı hallerde de güce başvuruyla yerleştirildiği olmuştur (Orhonlu, 1987). Geleneksel hareketli yaşam biçiminin (göçer evlilerin) bir yandan fetihlerle Balkanlara taşınması öte yandan da Anadolu içlerinde Osmanlıların döneminde de sürdürüldüğü bilinmektedir. Öte yandan ordunun kullandığı farklı ölçekteki çadırlara ilişkin veriler de incelendiğinde Orta Asya çadır plan şeması olan kapalı-yarı açık- açık mekân dizisinin tekrarlandığı açıkça görülmektedir (Şekil 5) (Atasoy, 2002).

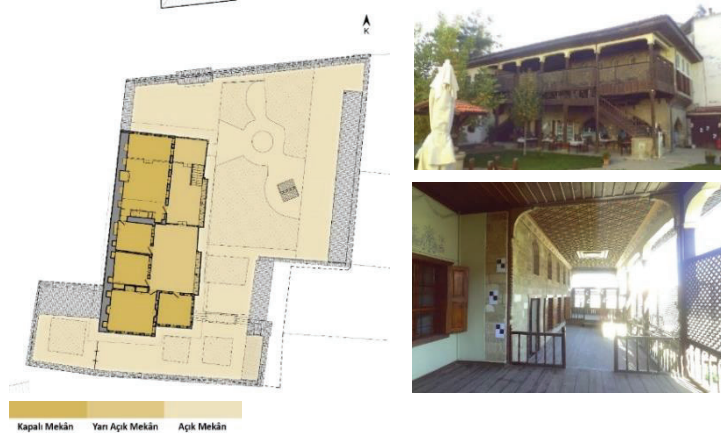
Şekil 5. Ordunun kullandığı farklı ölçekteki çadırlarda Orta Asya çadır plan şeması olan kapalı-yarı açık- açık mekân dizisinin tekrarlanması (Atasoy, 2002)

Bu döneme ait geleneksel konutlara ait veriler, konutların insan ömrüne endekslenmesi yaklaşımının benimsenmesi sonucu ahşap, kerpiç gibi kısa ömürlü malzeme seçimi nedeniyle oldukça kısıtlıdır. Ülkemizde ve Osmanlı'nın yayılım alanı Balkanlarda Osmanlı son dönemlerine ait geleneksel konut örnekleri halen ayakta olup bu yapıların plan şemaları üzerinde oldukça yaygın örneklerle ulaşılabilmektedir. Bu konutları merkez ve periferide farklı yoğunlukta olmak üzere; açık sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan şemaları olarak izlemek olasıdır (Şekil 6). Büyük yerleşim merkezlerinde ve merkezin etkisindeki Balkan yerleşmelerinde iç ve orta sofalı konut plan şemaları yayılırken Anadolu'nun merkezden uzak, geleneklerin sürdürüldüğü bölgelerde dış sofalı plan şemasının varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Açık sofalı, hayatlı, sergâhlı ve sayvanlı ev olarak da bilinen açık dış sofalı plan tipinin bilinen en eski örneği, İstanbul -Topkapı Sarayındaki Hazine dairesi, ev tarzında inşa edilmiş olup, bu konut plan tipi için iyi bir örnek oluşturmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış sofalı tipinin İstanbul'da uygulandığı görülmektedir. İstanbul'da uygulanan bu planın Anadolu'dan getirilen geleneğe dayandığı tahmin edilmektedir. Bununla da İstanbul'da ilk yapılan Türk evlerinin Bizans usulünde yapılmamış olduğu, dış sofalı tipe göre inşa edilmiş oldukları ve 17. yüzyıldan sonra terkedilmeye başlandığı anlaşılmaktadır (Eldem, 1954).

Şekil 6. *Osmanlı döneminde izlenen sofasız, dış sofalı, iç ve orta sofalı konut plan şemaları (Eldem, 1954)*

17.yy'da İstanbul gibi önemli yerleşim merkezlerinde uygulanması terk edilen dış sofalı evlerin Anadolu'da uzun yıllar varlığını sürdürdüğü ve bu tür yapıların inşa edilmeye devam edildiği görülmektedir. Anadolu'da inşa edilmiş dış sofalı evlere Burdur Taş Oda Konağı ve Birgi Çakır Ağa Konağı örnektir (Şekil 7).

Şekil 7. Günümüzde kullanılmaya devam edilen 17. yy. dış sofalı konut örneği Burdur Taş Oda Konağı (Bakır, 2022)

3.5. Günümüzde Konut Plan Şemaları

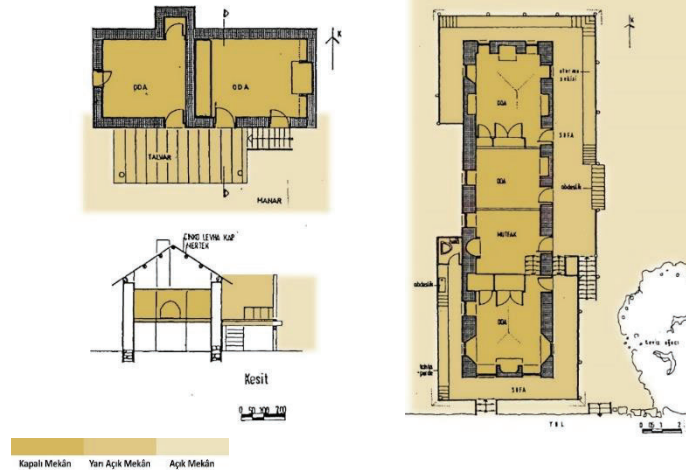
Osmanlı dönemi Türk Evi plan şemaları olan orta sofalı evler Anadolu'da İstanbul etkisindeki bir kısım yerleşmelerde (Akseki- İbradı gibi) son zamanlara kadar varlıklarını azalarak sürdürmüştür. İç sofalı evler ise bir kısım köy ve kasabalarda yaşamaya devam etmiştir. Dış sofalı evlerin mevcudiyeti çadırlı yerleşmelerde, yaylalarda ve köylerde korunmuş olup kullarımlarına devam edilmektedir. Özellikle Toroslarda yaşayan yörükler, kapalı-yarı açık ve açık mekân kurgusuna sahip çadırları kullanmaktadırlar (Şekil 8).

Şekil 8. Toroslarda yaşayan yörüklerin çadır üst örtüsünü kullanarak oluşturdukları kapalı-yarı açık ve açık mekân kurgusuna sahip kara çadır (Bakır, 1995)

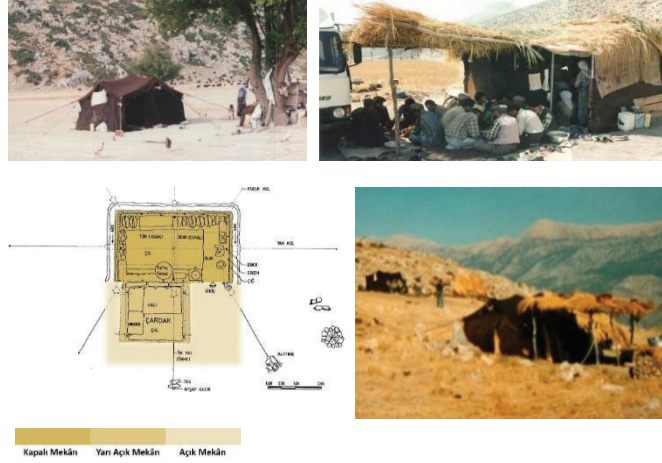
Toros yörüklerinde kapalı-yarı açık ve açık mekân dizisinden oluşan anlayış çadır çulu kullanılarak yapılabildiği gibi doğada var olan veya

özellikle dikilmiş bir ağaçla da bu mekân kurgusu gerçekleştirilebilmektedir (Şekil 9).

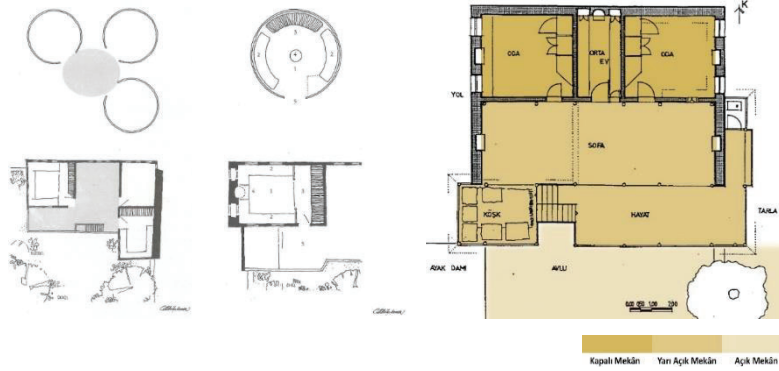
Şekil 9. Toros yörüklerinde doğal ve yapay elemanlarla düzenlenen mekân kurgusu (Bakır, 1995)

Toroslar üzerindeki taş ve ahşaptan yapılmış kalıcı yayla evlerinde de benzer mekân kurguları görülmektedir. Genellikle kuzeyi sağır duvarlarla çevrili kapalı mekânların doğusunda veya güneyinde yarı açık sofalar yer almaktadır. Alanya yöresi yaylalarında bu yarı açık mekânlara talvar denilmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Toros yaylalarında yayla evi örnekleri; Alanya Keşefli yaylasında talvarlı manar plan şeması ve Bozyazı Kozacı yaylasında bir evin plan şeması (Bakır, 1995)

Küçükerman (1991) ve bir kısım araştırmacılar çadır- kalıcı konut benzerliğini özellikle vurgulamaktadır. Bunlara ilişkin somut veriler şemalarla ifade edildiğinde mekân kurgularının benzerliği açıkça görülebilmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Kalıcı konut-çadır mekân kurgusu teorik benzerlik (Küçükerman, 1991) aynı kurgunun kalıcı konutlarda bir örneği-Korkuteli, Çaykenarı Köyü (Bakır, 1995)

4. SONUÇ

Geleneksel Türk Evi plan şemasının geçmişte (art zamanda) ve yakın zamanda (eş zamanda) sürekliliğine dair yapılan çalışmada; bilinen en eski konut şemasının M.Ö. 2. yy'a ait olduğu ifade edilmektedir. Bu konutun dairesel planlı, kapalı mekân; bu mekânın önünde üst örtülü yarı açık mekân ve bu mekândan açık mekâna geçişin sağlandığı bir plan şemasına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu kurgu günümüzde Anadolu'da halen yaşamakta olan dış sofalı plan şemasının geçmişteki (art zamandaki) izdüşümünü oluşturmaktadır. Anadolu'da özellikle kentsel yerleşmelerde rastlanan orta sofalı plan tipine ise geçmişte (art zamanda) 9- 10. yy'lar arasında Maverâünnehir'deki Merv-Termez konutlarında rastlanmaktadır. Kapalı-yarı kapalı ve açık mekân dizisinden oluşan dış sofalı plan tipinin Anadolu'da özellikle dış etkilere açık olmayan/geleneklerini yaşatan kırsal bölgelerde (yayla, köy konutları) günümüzde de (eş zamanda) yaşamaya devam ettiği, art zaman derinliğini sürdürdüğü görülmektedir. Sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı Türk Evi plan şemalarının sadece yapıldıkları ve tespit edildikleri yıllarda ortaya çıkan (eş zamanlı) şemalar olmadığı, plan şeması ile oluşturulan dilin zamanın derinliklerinden taşındığı görülmektedir. Türk Evi plan şemasının Orta Asya kökenli olup zaman-mekân ilişkisi içinde Anadolu'ya taşınıp geliştiği değerlendirilmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Alsaç, Ü. (1993). *Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Arel, A. (1982). *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*. E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir: 168 s.
- Atasoy, N. (2002). *Otağ-ı Hümayun Osmanlı Çadırları*. Koç Kültür Sanat Yayınları, 305 s.
- Bakır, İ. (1995). *Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekân Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bakır, K. E. (2022). *Burdur İli Merkez İlçesi Pazar Mahallesi 348 Ada 30 Parselde Yer Alan Tescilli Taş Oda Konağı'na Ait Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri Raporları*. Mimarge Mimarlık Arşivi.
- Bektaş, C. (2014). *Türk Evi*. YEM Yayın, İstanbul: 168 s.
- Boria, E. (2013). *IL MONDO DEI TURCHI*. 18 Ekim 2022 tarihinde <https://www.limesonline.com/cartaceo/il-mondo-dei-turchi> adresinden erişildi.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 411 s.
- Cezar, M. (1977). *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*. İş Bankası Kültür Y.Y., No:176, I. Basım Baha Mat.: İstanbul, ss.1-14, 31-46,217-290.
- Eldem S. H. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Pulhan Matbaası: İstanbul.
- Erdim, M. M. (1981). *Anadolu'da Geleneksel Konut Birimi* (Doktora Tezi). EÜGSF.
- Eruzun, C. (1989). Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi. *Mimarlık*, Yıl:27 Sayı:4.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara: 212 s.
- Kuban, D. (1995). *Türk "Hayat"lı Evi*. Mısırlı Matbaacılık: İstanbul, 279 s.
- Küçükerman, Ö. (1991). *Kendi Mekânını Arayışı İçinde Türk Evi*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 214 s.
- Orhonlu, C. (1987) *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*. Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Öcal, S. (1987) Eski Türklerde ilk meskenler ve gezer evler. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Ankara, Yıl: 1, Sayı:10, s.19-23.
- Ögel, B. (1985). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. C. I, 2. Baskı. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Rorex, R. A., Fong, W. (1974). *Eighteen Songs of A Nomad Flute, The Story of Lady Wen-Chi, A Fourteenth-Century Handscroll in the Metropolitan Museum of Art*. The Metropolitan Museum of Art. pp 55-56.
- Powell, J. (1985a). *Women milking sheep at the camp area in Kızılca, Niğde*. Koç Üniversitesi Digital Collections. 18 Ekim 2022 tarihinde <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/JPC/id/21491/rec/34>
- Powell, J. (1985b). *A woman pursues the lambs with a topak ev, a kind of tent, shelter, and other woman in the background*. Koç Üniversitesi Digital Collections. 18 Ekim 2022 tarihinde <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/JPC/id/21461/rec/40>
- Tanyeli, U. (1996). *Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni*. Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve

- Yerleşme, T.C. Başbakanlık TOKİ II. B.M. İnsan Yerleşimleri, Habitat 1996 Konferansı Bildiriler ve Sergi Kitabı, ss. 405- 471.
- Tanyeli, U. (1999). Erken Türk Döneminde Yerleşme Düzeni ve Barınma. Sey, Y. (Ed.). *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme 1999* içinde 106-113.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. 2.Baskı, Multilingual: İstanbul, 289 s.

Evaluation Of Spatial Organization Of Traditional Turkish Houses In Terms Of Synchrony And Diachrony

Abstract: There are different approaches to the origin of traditional Turkish houses that is developed around the Anatolian cultural environment and its historical development. These approaches are contentious. Some of these research that examine the subject reveal the existence of Turkish house. However, they do not include any information about the origin and its historical development. While some of these research explain the origin of Turkish house, they do not explain its development up to now adequately. In the research that belong to the subject, there are three different approaches. According to the first approach, the emergence of Turkish house is derived from archaic Anatolian culture. The second approach states that Turkish house is affected by Central Asia and Anatolian housing culture. The last approach points Central Asia as the origin of Turkish house and expresses that it was developed in Anatolia. With this study, based upon the spatial organization (plan schemes) that are stated in different research in literature, an evaluation will be tried in the light of terms synchrony and diachrony through the oldest and accessible plan schemes. Thus, by throwing light upon the origin of Turkish house and its historical development, contribution to research in this field is aimed. In accordance with this aim, effects of housing culture in Central Asia and effects of Turkic migration to Anatolia on Turkish housing culture in Anatolia will be examined. The plan scheme with exterior sofa that consists of closed, semi-closed and open spaces has existed since AD 2 (synchrony). Today, this plan scheme still exists in rural areas (diachrony). Other plan schemes cannot be traced as clear as the plan scheme with exterior sofa.

Keywords: Turkish house, Spatial organization, Synchrony, Diachrony

İNGİLİZCE BİYOGRAFI

Assist. Prof. Dr., İbrahim, BAKIR

He graduated from Konya State Engineering and Architectural Academy in 1980. Between 1980-1983, he worked as the director of development in Bucak Municipality. He started his academic career as a research assistant at Selçuk University in 1983. He completed his master's degree in 1986. He earned his doctorate degree with dissertation that was titled "An Essay for Solving the Problems of Settlement and Space of the Western Taurus Nomads" in 1996. He continues his academic career at Akdeniz University, Faculty of Architecture, Department of Architecture.

Lecturer, Kadir Emre, BAKIR

He graduated from Dokuz Eylül University, Faculty of Architecture, Department of Architecture in 2017. After completing his master's degree in architecture at Akdeniz University, he became the co-partner of the architectural R&D firm in Antalya Teknokent and took part in many different architectural projects. In 2020, he was accepted as a doctorate student of the Department of Architecture at Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Graduate School of Natural and Applied Sciences. His studies mainly focus on BIM software and their practical applications in the architectural design process. He continues his academic career as a lecturer at Antalya Bilim University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design.